

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД  
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»  
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ  
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ**

**Я. М. ШЕБЕШТЯН**

**ЗАСАДИ МЕДІАКРИТИКИ:**

*НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ*

Ужгород 2024

**Шебештян Я. М.** Засади медіакритики: *навчально-методичні матеріали*.  
Ужгород, 2024. 32 с.

Видання призначено для студентів, які здобувають журналістський фах, і містить усі необхідні для опанування засад медіакритики складові – переліки тем і питань до них; роз'яснення щодо застосування гносеологічних і медіалінгвальних принципів у соціокомунікаційному контексті; стислу інформацію про дисципліну як компонент освітньої програми «Журналістика»; комплекс контрольних питань і рекомендовану наукову літературу.

#### **РЕЦЕНЗЕНТИ:**

к. ф. н., доц. каф. української мови УжНУ О.Ф. Миголинець

к. ф. н., доц. каф. журналістики УжНУ Г.В. Шаповалова

*Рекомендовано до друку вченою радою філологічного факультету*

*УжНУ (протокол № 11 від 28 червня 2024 р.); науково-методичною комісією*

*філологічного факультету УжНУ – протокол № 9 від 28 червня 2024 року.*

## ЗМІСТ

<i>Вступ</i> .....	4
<i>Практичні заняття</i> .....	5
<b>Тема 1.</b> Сенс медіакритики як наукової галузі та професійної діяльності.....	5
<b>Тема 2.</b> З історії медіакритики (становлення у руслі літературної критики і публіцистики).....	5
<b>Тема 3.</b> Підрозділи / різновиди медіакритики.....	6
<b>Тема 4.</b> Функції та завдання медіакритики у контексті ролі журналістики.....	7
<b>Тема 5.</b> Методи медіакритики.....	8
<b>Тема 6.</b> Аналіз як основний інструмент медіакритичної діяльності.....	9
<b>Тема 7.</b> Критерії медіакритичного аналізу та поняття про ідеал медіатвору...	10
<b>Тема 8.</b> Особливості сучасної української медіакритики, зумовлені комунікативними обставинами.....	11
<i>Гносеологічні засади медіакритики: основні поняття</i> .....	12
<i>Лінгвістичний аналіз тексту як методологічна складова медіакритики</i> .....	21
<i>Інформація про курс як компонент освітньої програми</i> .....	23
<i>Контрольні питання</i> .....	28
<i>Література</i> .....	29

## ВСТУП

Медіакритика – відносно самостійна наукова галузь і професійна діяльність, що має помітний синтетичний, інтердисциплінарний характер. Це зумовлює її особливості її вивчення як окремого навчального курсу. Її підґрунтя здебільшого становлять наукові положення теорії журналістики, загалом соціальної комунікації, філософії (особливо гносеології, аксіології) та медіалінгвістики. Відповідно опрацювання засад медіакритики потребує комплексного підходу, активного використання категорій, понять, термінів не тільки суто журналістичнознавчих, а й широкого спектру гуманітарних наук.

Такий підхід відображено у наших навчально-методичних матеріалах. Запропоновані до практичних занять теми і питання враховують діахронний і синхронний виміри, завдання передбачають як поглиблене наукове осмислення основних складових медіакритики, так і розгляд актуального емпіричного матеріалу. Корисними та важливими для майбутнього професійного медійника будуть, зокрема, знання про сенс медіакритики, своєрідність її ролі, лінгвально-паралінгвальних засобів реалізації гносеологічної, інформаційної, просвітницької, регуляторної функцій, загальнологічних та спеціальних методів вивчення медіамовлення, тенденцій сучасної медіакритики, впливу просторово-часових чинників тощо. Набуття навичок медіакритичної роботи (тобто науковому – теоретично обґрунтованому, системному, логічному, методично оптимальному, емпірично аргументованому – вивченню реалій української медіаторчості / творів різного формату) сприятиме подана в посібнику стисла інформація про гносеологічні засади медіакритики. А оскільки вироблення суджень (тобто критики) про результат журналістської творчості – медіатекст (який за своєю природою є одиницею мови / мовлення) неможливе без застосування мовознавчих засад, не зайвими тут вважаємо і відповідні роз'яснення про лінгвістичний аналіз тексту як методологічну складову медіакритики. Сприятимуть навчанню й інші компоненти посібника – інформація про курс як компонент освітньої програми, перелік контрольних питань, література.

Отже, у навчально-методичних матеріалах з курсу медіакритики ми враховували як необхідність засвоєння студентами обов'язкового комплексу наукової інформації, набуття відповідних пізнавальних навичок, уміння узагальнювати, виокремлювати спорадичне і закономірне тощо, так і потребу формування ерудованого, культурного й відповідального в усіх сенсах фахівця, здатного до критичного самостійного мислення.

## ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

**Тема 1.** Сенс медіакритики як наукової галузі та професійної діяльності.

1. Медіакритика як навчальна дисципліна (об'єкт, предмет, мета, завдання, методи).
2. Поняття медіакритики у теоретичному і прикладному вимірах.
3. Інтердисциплінарний характер медіакритики, зв'язок із соціокомунікаційними напрямками та іншими галузями знань.

### Завдання

1. Підготувати наукові повідомлення / реферати на основі інформації, що в синхронному чи діахронному вимірах поглиблює розуміння теми, доповнює та конкретизує запропоновані питання.
2. Дібрати 5 – 10 терміноодиниць, які ілюструють міжгалузевий характер медіакритики, пояснити значення.

### Література

Михайлин І. Л. Журналістська освіта і наука: *підручник*. Суми: Університетська книга, 2009. 336 с.

Москаленко А. Теорія журналістики: *підручник*. К.: Експрес-об'ява, 1998. 335 с.

Словник журналіста: Терміни, мас-медіа, постаті / За заг. ред. Ю. М. Бідзілі. Ужгород: ВАТ «Закарпаття», 2007. 224 с.

Словник іншомовних слів / Уклад. Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта. Т. В. Цимбалюк. К.: Довіра, 2000. 1018 с. (Бібліотека державного службовця. Державна мова і діловодство).

Фенько Н. М. Медіакритика: *навч.-метод. посіб.* Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. 103 с.

**Тема 2.** З історії медіакритики (становлення у руслі літературної критики і публіцистики).

1. Філологічне (літературознавче та мовознавче) підґрунтя медіакритики.
2. Українська та західноєвропейська традиції літературної критики.

3. Становлення сучасної критики масмедійної творчості у контексті публіцистики.

### **Завдання**

1. Підготувати наукові повідомлення / реферати на основі інформації, що в синхронному чи діахронному вимірах поглиблює розуміння теми, доповнює та конкретизує запропоновані питання.
2. Із сучасних українських періодичних видань дібрати текст медіакритичної спрямованості (напр., де йдеться про обмеження свободи слова, проблеми якості ЗМК, відповідальність журналіста, культивування популістських настроїв тощо), схарактеризувати його стильову специфіку, виокремити й прокоментувати публіцистичні риси.

### **Література**

Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / Центр гуманіт. досліджень Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка. Л.: Літопис, 1996. 634 с.

Літературознавчий словник - довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Ковалева, В. І. Теремка (2-ге вид., виправл., доп.). Київ: Академія, 2007. 752 с. (Серія: Nota bene).

Лось Й. Публіцистика й тенденції розвитку світу. Ч.1. Львів: ПАІС, 2008. 376 с.

Словник журналіста: Терміни, мас-медіа, постаті / За заг. ред. Ю. М. Бідзілі. Ужгород: ВАТ «Закарпаття», 2007. 224 с.

### **Тема 3. Підрозділи / різновиди медіакритики.**

1. Основні ознаки академічної медіакритики.
2. Диференційні риси спеціалізованого / внутрішньокорпоративного та популярного різновидів.
3. Формально-змістова, культуромовна, стильова та функціональна специфіка різновидів медіакритики.
4. Сучасні спеціалізовані медіакритичні видання популярного й академічного характеру.

### **Завдання**

1. Підготувати наукові повідомлення / реферати на основі інформації, що в синхронному чи діахронному вимірах поглиблює розуміння теми, доповнює та конкретизує запропоновані питання.
2. Із сучасних українських періодичних видань дібрати текст медіакритичної проблематики, схарактеризувати його формально-змістову, культуромовну, стильову та функціональну своєрідність.

## Література

- Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: *навч. посіб.* К.: ВЦ «Академія», 2007. 360 с. (Альма-матер).
- Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: *підручник* (3-тє вид., перероб. та доп.). Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.
- Потятиник Б. Медіа: Ключі до розуміння. Львів: ПАІС, 2004. 312 с.
- Семенов О. М. Культура наукової української мови: *навч. посіб.* К.: ВЦ «Академія», 2010. 216 с. (Альма-матер).
- Сулім А. А. Медіакритика в Україні: функції, тематика, проблематика. Дис. ...к. н. із соц. комунікацій. Дніпропетровськ, 2015. 242 с.
- Фенько Н. М. Медіакритика: *навчально-методичний посібник*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. 103 с.

## Тема 4. Функції та завдання медіакритики у контексті ролі журналістики.

1. Роль професійних медіа як посередника між владою і суспільством, забезпечення поінформованості суспільства, демократичних засад тощо.
2. Інформативна та просвітницька функції медіакритики.
3. Поняття внутрішнього регулювання, самоочищення, самоконтролю медіа та завдання медіакритики.
4. Лінгвально-паралінгвальна специфіка реалізації гносеологічної, інформаційної, регуляторної, просвітницької функцій медіакритики.

## Завдання

1. Підготувати наукові повідомлення / реферати на основі інформації, що в синхронному чи діахронному вимірах поглиблює розуміння теми, доповнює та конкретизує запропоновані питання.
2. Із сучасних українських періодичних видань дібрати медіакритичні твори (2-3), орієнтовані на широку аудиторію / популярні та на вужче

коло – медіаспільноту, проаналізувати їх основні текстові компоненти (тематичний, інформаційний, архітектонічний тощо) і функції.

### **Література**

Москаленко А. Теорія журналістики: *підручник*. К.: Експрес-об'ява, 1998. 335 с.

Потятиник Б. Медіа: Ключі до розуміння. Львів: ПАІС, 2004. 312 с.

Словник журналіста: Терміни, мас-медіа, постаті / За заг. ред. Ю. М. Бідзілі. Ужгород: ВАТ «Закарпаття», 2007. 224 с.

Сулім А. А. Медіакритика в Україні: функції, тематика, проблематика. Дис. ...к. н. із соц. комунікацій. Дніпропетровськ, 2015. 242 с.

Фенько Н. М. Медіакритика: *навчально-методичний посібник*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. 103 с.

### **Тема 5. Методи медіакритики.**

1. Критичне мислення як обов'язкова передумова діяльності медіакритика.
2. Роль принципів сучасної наукової гносеології у процесі формування суджень про реалії медіапростору.
3. Загальнонаукові / загальнологічні та спеціальні методи наукового осмислення різних аспектів медіапростору.

### **Завдання**

1. Підготувати наукові повідомлення / реферати на основі інформації, що в синхронному чи діяхронному вимірах поглиблює розуміння теми, доповнює та конкретизує запропоновані питання.
2. Проаналізувати 2-3 приклади академічної медіакритики: окреслити проблематику, вказати основні аспекти й емпіричну базу дослідження, проілюструвати результативність задіяних автором методів.

### **Література**

Логіка: словник-довідник / авт.-уклад. М. Г. Тофтул. К.: Академія, 2012. 312 с. («*Nota bene*»).

Потятиник Б. Медіа: Ключі до розуміння. Львів: ПАІС, 2004. 312 с.

Словник журналіста: Терміни, мас-медіа, постаті / За заг. ред. Ю. М. Бідзілі. Ужгород: ВАТ «Закарпаття», 2007. 224 с.

Сулім А. А. Медіакритика в Україні: функції, тематика, проблематика. Дис. ...к. н. із соц. комунікацій. Дніпропетровськ, 2015. 242 с.

Фенько Н. М. Медіакритика: навчально-методичний посібник. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. 103 с.

Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Гостримо перо. Основи журналістикознавчих розвідок. Ужгород: Карпати, 2012. 168 с.

Філософія: навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін. К.: Вікар, 2006. 534 с.

## **Тема 6.** Аналіз як основний інструмент медіакритичної діяльності.

1. Методологічні засади медіакритики як пізнавального процесу.
2. Аналіз і синтез як обов'язкові компоненти діяльності з вивчення медіапростору.
3. Види аналізу і синтезу (емпіричний / прямий, елементарно-теоретичний / зворотний, структурно-генетичний).
4. Мовознавчі (дискурс-, контент-, пропагандистський аналіз тощо), соціологічні та ін. спеціальні методи у роботі медіакритика.

### **Завдання**

1. Підготувати наукові повідомлення / реферати на основі інформації, що в синхронному чи діахронному вимірах поглиблює розуміння теми, доповнює та конкретизує запропоновані питання.
2. Проаналізувати 2-3 приклади академічної медіакритики: окреслити проблематику, вказати основні аспекти й емпіричну базу дослідження; прокоментувати узгодженість дібраних автором методів з метою, завданнями, емпіричною базою; схарактеризувати задіяні типи аналізу / аналітико-синтетичного методу.

### **Література**

Логіка: словник-довідник / авт.-уклад. М.Г. Тофтул. К.: Академія, 2012. 312 с. («*Nota bene*»).

Потятиник Б. Медіа: Ключі до розуміння. Львів: ПАІС, 2004. 312 с.

Різун В. В., Скотникова Т. В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві. К.: Преса України, 2008. 144 с.

Фенько Н. М. Медіакритика: *навчально-методичний посібник*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. 103 с.

Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Гостримо перо. Основи журналістикознавчих розвідок. Ужгород: Карпати, 2012. 168 с.

Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Теоретико-практичні питання текстознавства. Ужгород: Гражда, 2015. 100 с.

Філософія: *навчальний посібник* / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін. К.: Вікар, 2006. 534 с.

**Тема 7.** Критерії медіакритичного аналізу та поняття про ідеал медіатвору.

1. Поняття про ідеал професійної журналістської творчості, цінності та стандарти.
2. Врахування внутрішнього і зовнішнього планів актуалізації медіатворчості; комунікативних культуромовних показників якості медіамовлення.
3. Формально-змістові критерії та багатокomпонентність структури медіатексту.
4. Комплексний медіакритичний аналіз як оптимальний інструмент вивчення медіатексту.

### **Завдання**

1. Підготувати наукові повідомлення / реферати на основі інформації, що в синхронному чи діахронному вимірах поглиблює розуміння теми, доповнює та конкретизує запропоновані питання.
2. Дібрати 3-4 медіатексти актуальної проблематики; проаналізувати їх за критерієм оптимальності текстових компонентів, якості лінгвально-паралінгвальних складових і реалізації функцій професійних ЗМК; узагальнити спостереження.

### **Література**

Потятиник Б. Медіа: Ключі до розуміння. Львів: ПАІС, 2004. 312 с.

Лось Й. Публіцистика й тенденції розвитку світу. Ч.1. Львів: ПАІС, 2008. 376 с.

Москаленко А. Теорія журналістики: *підручник*. К.: Експрес-об'ява, 1998. 335 с.

Фенько Н. М. Медіакритика: *навчально-методичний посібник*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. 103 с.

Філософія: *навчальний посібник* / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін. К.: Вікар, 2006. 534 с.

Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Гостримо перо. Основи журналістичнознавчих розвідок. Ужгород: Карпати, 2012. 168 с.

Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Теоретико-практичні питання текстознавства. Ужгород: Гражда, 2015. 100 с.

**Тема 8.** Особливості сучасної української медіакритики, зумовлені комунікативними обставинами.

1. Типові жанри й нові форми оприлюднення медіакритичних суджень.
2. Актуальна проблематика та лінгвально-паралінгвальні засоби її опрацювання.
3. Тенденції сучасної медіакритики, вплив соціально-культурних, політично-економічних і просторово-часових чинників.

### **Завдання**

1. Підготувати наукові повідомлення / реферати на основі інформації, що в синхронному чи діахронному вимірах поглиблює розуміння теми, доповнює та конкретизує запропоновані питання.
2. Дібрати 3-4 медіатексти із загальноукраїнських та місцевих закарпатських видань; проаналізувати проблематику, спосіб розгортання і розкриття теми; схарактеризувати лінгвально-паралінгвальні особливості; визначити жанр; виявити і пояснити детермінованість змісту екстралінгвальними чинниками; порівняти підходи; узагальнити спостереження.

### **Література**

Бідзіля Ю., Соломін Є., Толочко Н., Шаповалова Г., Шебештян Я. Закарпатські медіа крізь призму етнотолерантності: *монографія*. Ужгород: Гражда, 2019. 372 с.

Лінгвальний та екстралінгвальний аспекти комунікації в мультикультурному середовищі Закарпаття: *монографія*. За заг. Ред. Ю.М. Бідзілі, Г.В. Шаповалової, Я.М. Шебештян. Ужгород: РІК-У, 2021. 628 с.

Потятиник Б. Медіа: Ключі до розуміння. Львів: ПАІС, 2004. 312 с.

Сулім А. А. Медіакритика в Україні: функції, тематика, проблематика. Дис. ...к.н. із соц. комунікацій. Дніпропетровськ, 2015. 242 с.

Фенько Н. М. Медіакритика: *навч.-метод. посіб.* Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. 103 с.

## ГНОСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МЕДІАКРИТИКИ: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Оскільки медіакритика є одним із проявів пізнання (тобто процесу цілеспрямованого, активного відображення дійсності в свідомості людини, який зумовлений суспільно-історичною практикою людства), категорії гносеології становлять її важливе підґрунтя. І як наукова галузь, і як професійна діяльність вона пов'язана з теорією пізнання. У медіакритиці непериферійне значення мають такі важливі поняття, як *принципи пізнання* (об'єктивності, практики, історизму, конкретності істини тощо), *форми раціонального пізнання, логічні форми мислення (поняття, судження, умовиводи, категорії), цінності, оцінки, методи* та багато інших. Тому у цьому посібнику доречним вважаємо стислий огляд найбільш значущих для майбутнього медіакритика понять. Подамо їх у логічній послідовності та з деякими мінімальними роз'ясненнями.

**Теорія пізнання / гносеологія** (грец. *gnosis* 'пізнання' і *logos* 'вчення') – розділ філософії, що вивчає природу пізнання, закономірності пізнавальної діяльності людини, її пізнавальні можливості та здібності; передумови, засоби та форми пізнання, а також відношення знання до дійсності, закони його функціонування та умови й критерії його істинності й достовірності; тут головним питанням є питанням про відношення знання про світ до власне світу, спроможність людської свідомості давати адекватне відображення дійсності.

**Суб'єкт пізнання** (лат. *subjectum* 'підкладене') – реальна людина, суспільна істота, наділена свідомістю (насамперед у таких її проявах, як мислення, чуття, розум, воля), яка засвоїла історично вироблені людством форми та методи пізнавальної діяльності і тим самим розвинула свої пізнавальні здібності, оволоділа історично конкретними здатностями до цілеспрямованої пізнавальної діяльності; суспільство виступає суб'єктом пізнання тільки опосередковано (воно не має надлюдських, надіндивідуальних органів пізнання); суб'єктом пізнання є людина не як біологічна істота, а як продукт суспільно-історичної практики; кожна людина реалізує себе в пізнанні як суспільна істота.

**Об'єкт пізнання** (лат. *objectus* 'предмет') – те, на що спрямована пізнавальна діяльність суб'єкта; в принципі об'єктом пізнання може бути вся дійсність, але лише настільки, наскільки вона увійшла у сферу діяльності суб'єкта; не вся об'єктивна реальність, а та її частина, що вже введена в

практику людства і становить коло його пізнавальних інтересів (явища природи, суспільство, людина, свідомість тощо); як об'єктивний світ, так й ідеальні об'єкти (ідеальні образи об'єктивно існуючих предметів та явищ, результат абстрагування); частина об'єктивної і частина суб'єктивної реальності; не є чимось раз і назавжди рівним собі, він постійно змінюється (розширюється, поглиблюється) під впливом практики та пізнання.

**Діалектика зв'язку суб'єкта і об'єкта пізнання** – суб'єкт і об'єкт перебувають у взаємозв'язку, взаємодії, єдності, де активною стороною є суб'єкт пізнання (його активність полягає не в творенні об'єктивного світу та законів розвитку, а в творчому характері їх відкриття та втілення мовою науки, творенні та розвитку форм, засобів, методів пізнавальної діяльності); лише взаємодія суб'єкта і об'єкта уможливорює процес пізнання; суб'єкт є носієм діяльності, а об'єкт – *предметом*, на який вона спрямована. Іншими словами, ці поняття не можна ні ототожнювати, ні протиставляти, ні розривати: вони одне одного не виключають, а передбачають.

**Результат процесу пізнання** – пізнавальний образ дійсності (суб'єктивний образ, у випадку адекватного відображення – істина), який є діалектичною єдністю суб'єктивного і об'єктивного; завжди належить суб'єкту.

**Істина** – відповідність наших знань дійсності (Арістотель); адекватне відображення об'єкта суб'єктом, яке відтворює об'єкт таким, яким він існує незалежно від суб'єкта пізнання; дійсність, відображена в істині, тлумачиться як об'єктивна реальність, яка існує незалежно від свідомості і сутність якої виявляється через явище; концепція істини конкретизується через діалектичний взаємозв'язок понять : 1) «*об'єктивна істина*» (такий зміст людських знань про дійсність, який не залежить ні від суб'єкта, ні від людини, ні від людства), 2) «*відносна істина*» (в принципі правильне знання, яке, однак, не дає всебічного вичерпного образу дійсності; пізнання світу ніколи не може бути абсолютно завершеним; будь-яке знання, зафіксоване на певному конкретному історичному етапі, є неповним, відносним), 3) «*абсолютна істина*» (зміст знань, який тотожний своєму предмету і який не буде спростований подальшим розвитком пізнання та практики; оскільки істина об'єктивна за змістом, вона одночасно є абсолютною і відотною / абсолютною в певних межах; немає і бути не може окремо абсолютної і окремо відотної істини : існує одна істина – об'єктивна за змістом, яка є діалектичною єдністю абсолютного і відносного), 4) «*конкретність істини*»

(кожна об'єктивна істина є абсолютною лише в певних межах, відносно до конкретних умов, перехід яких перетворює істину на її протилежність – оману; принцип конкретності істини передбачає максимально повне і точне виявлення тих меж, у яких знання характеризується об'єктивною істинністю, незнання цих меж чи їх ігнорування перетворює знання з істини в оману), 5) «омана» (такий зміст людського знання, в якому дійсність відтворюється неадекватно, спотворення дійсності в уявленні суб'єкта; у реальному процесі пізнання омани, як і істина, історично зумовлена, є необхідним моментом і закономірним результатом пізнання та практики; пізнання здійснюється через єдність і боротьбу полярних протилежностей – істини й омани).

**Практика** (грец. *praktikos* 'активний, діяльний') – свідомо матеріальна, чуттєво-предметна діяльність, що освоює та перетворює світ (природні й соціальні об'єкти) у відповідності з потребами і цілями людини; *практика* не може бути абсолютним *критерієм істини*, оскільки завжди є практикою певного історичного етапу розвитку; сама є історичним процесом, завжди функціонує як діалектична єдність абсолютного та відносного, тому є одночасно і абсолютним, і відносним, всезагальним і основним критерієм істини (хоча *логіка* також є *критерієм істини*, логічний доказ можливий без звернення до практики, логічна правильність є необхідною основою наукового мислення, ефективного дослідницького пошуку, попередньої перевірки умовиводів); роль практики суперечлива : *практика – джерело не лише істини, а й омани*; у процесі обґрунтування положень наукового пізнання суб'єкт користується різноманітними засобами опосередкованого порівняння наукових тверджень з дійсністю : логічним доказом, принципами відповідності, простоти і несуперечності, правилами зведення складного до простого та ін., які лише в кінцевому рахунку зв'язані з практикою (часто – через складні опосередковані ланки); практика з притаманною їй універсальністю та різноманітністю проявів є єдиним достовірним критерієм істини; перевірка істини практикою не здійснюється стихійно, без дослідницької діяльності; практична перевірка концепції, теорії можлива не завжди, а лише при певних умовах і на певному рівні розвитку пізнання, матеріального виробництва, техніки, практики взагалі та навіть через багато років.

**Принципи сучасної наукової гносеології** – першооснова, те, що лежить в основі теорії наукового пізнання : 1) *принцип об'єктивності* (визнання об'єктивного існування дійсності як об'єкта пізнання, її незалежності від свідомості та волі суб'єкта), 2) *принцип пізнаваності* (визнання того факту, що

людські знання в принципі здатні давати адекватне відображення дійсності, її об'єктивно істинну картину; що пізнанню людини в принципі немає меж, хоч на кожному історичному етапі пізнання обмежене рівнем розвитку практичної діяльності людства), 3) *принцип активного творчого відображення* (визнання того, що процес пізнавання – це цілеспрямоване творче відображення дійсності в свідомості людини; пізнання виявляє об'єктивний зміст реальності як діалектичної єдності дійсності і можливості, відображаючи не тільки дійсно існуючі предмети та явища, а й усі їхні можливі модифікації), 4) *принцип діалектики* (визнання необхідності застосування до процесу пізнання основних принципів, законів, категорій діалектики), 5) *принцип практики* (визнання суспільно-історичної предметно-чуттєвої діяльності людини, спрямованої на перетворення природи, суспільства та самої себе, основою, рушійною силою, метою пізнання та критерієм істини), 6) *принцип історизму* (вимагає розглядати усі предмети та явища в їхньому історичному виникненні й становленні, а також крізь призму історичних перспектив їхнього розвитку, крізь генетичний зв'язок з іншими явищами та предметами дійсності), 7) *принцип конкретності істини* (абстрактної істини не може бути, істина завжди конкретна, кожне положення наукового пізнання слід розглядати в конкретних умовах місця і часу).

**Поняття** – форма раціонального пізнання, в якій відображається сутність об'єкта і дається його всебічне пояснення; зміна, створення понять є результатом зміни знань про дійсність або самої дійсності; *найзагальніші, найширші та найбільші* поняття – це філософські категорії («буття», «сутність», «явище» тощо).

**Судження** – логічна форма мислення, в якій стверджується або заперечується щось відносно об'єкта пізнання; у судженнях виражається зв'язок між поняттями (самі вони є наслідком діяльності мислення у формі суджень), їхній зміст, дається визначення.

**Умовивід** – форма мислення, логічний процес, у ході якого із кількох суджень на основі закономірних, суттєвих і необхідних зв'язків виводиться нове судження, яке своїм змістом має нове знання про діяльність; умовиводи поділяють на: 1) *індуктивні* (рух думки від суджень менш загального характеру до більш загального), 2) *дедуктивні* (рух думки від суджень більш загального характеру до менш загального), 3) *умовиводи за аналогією* (на підставі відмінності чи подібності деяких точно виявлених властивостей ряду

об'єктів доходять висновку про відмінність чи подібність інших властивостей цих об'єктів).

**Категорії** (грец. *kategoria* 'вислів, вираз') – універсальні форми мислення і свідомості, які відображають загальні властивості, взаємозв'язки, закономірності розвитку всіх матеріальних і духовних явищ та процесів, універсальні схеми, суспільно вироблені форми діяльності; функціонують як специфічні знаряддя, засоби пізнання, за допомогою яких не лише досягаються загальне та необхідне в об'єктах, а й здійснюється синтез змісту пізнання в логічні форми (поняття, судження, умовиводи); відіграють загальнометодологічну та світоглядну роль (без категорій не може функціонувати ні раціональне пізнання, ні свідомість узагалі, ні мислення).

**Цінності** – специфічно суспільні визначення об'єктів навколишнього світу, які виражають їхнє позитивне чи негативне значення для людини і суспільства (добро / зло, прекрасне / потворне, справедливе / несправедливе у цих об'єктах); те, на що орієнтується суб'єкт у своїй пізнавальній та практичній діяльності; *предметними цінностями* можуть виступати різноманітні предмети людської діяльності, суспільні відносини, включені в їхню сферу природні процеси тощо; *суб'єктивні цінності* – це оцінки, установки, імперативи, нормативні уявлення, закріплені у суспільній свідомості й культурі як способи і критерії, на основі яких відбувається оцінювання дійсності та діяльності людини; сприяють розрізненню істини та омани, часто відіграють роль покажчиків правильності шляху дослідницького пошуку, інколи стимулюють інтуїтивне досягнення істини; процес орієнтації на цінності пов'язаний з оцінкою.

**Оцінка** – сам процес і логічно втілений в оціночному судженні наслідок, усвідомлення позитивної чи негативної значущості будь-яких явищ природи, витворів праці, суспільно-історичних подій, моральних вчинків, здобутків пізнання та ін. для задоволення людських потреб, інтересів, цілей суб'єкта; спираючись на досвід оцінок, суб'єкт має змогу оцінювати за аналогією наявні у нього можливості подальшої діяльності й поведінки; оцінки правильно скеровують людину, якщо у них адекватно усвідомлюється на емоційно-чуттєвому та раціонально-логічному рівнях об'єктивне соціально-практичне значення відповідних подій і явищ, тобто коли самі оцінки істинні.

**Наукові методи емпіричного дослідження** – методи, за допомогою яких здійснюються спостереження об'єктів, фіксуються факти, встановлюються

емпіричні співвідношення та закономірні зв'язки між окремими явищами; об'єкт відображається з боку його зовнішніх зв'язків і проявів, які переважно доступні живому спогляданню: *спостереження* (система фіксування та реєстрації властивостей і зв'язків досліджуваного об'єкта в природних умовах; застосовується з урахуванням мотивації науковця, особливостей об'єкта, обраних засобів і допомагає зафіксувати його певні властивості і зв'язки, хоча й не дозволяє повністю розкрити їх природу, сутність, еволюцію), складовими якого можна вважати *опис* (фіксування та реєстрації властивостей і зв'язків досліджуваного об'єкта з метою подальшого аналізу, класифікації) та *вимірювання* (фіксація, реєстрація кількісних особливостей об'єкта, здійснюється переважно інструментально, за допомогою приладів); *експеримент* (вивчення об'єкта у спеціально створених умовах, які уможливають з'ясування специфіки й закономірностей явища, що передбачає здійснення таких операцій, як визначення мети і завдань, обґрунтування умов і принципів проведення, вибір технічних засобів, спостереження, вимірювання отриманих даних, їх статистична обробка, класифікація; спостереження, порівняння, вимірювання у процесі експерименту можуть бути багаторазовими, повторюваними стільки, скільки необхідно для одержання достовірних результатів).

***Наукові методи теоретичного дослідження*** – методи, за допомогою яких створюються системи знань, теорій, у яких розкриваються загальні та необхідні зв'язки, формулюються закони в їх системній єдності та цілісності; об'єкт відображається з боку його внутрішніх зв'язків та закономірностей, які досягаються шляхом раціональної обробки даних емпіричного пізнання, а суб'єкт за допомогою мислення, абстракцій високого рівня виходить за межі того, що дається у безпосередньому досвіді, і здійснює перехід до нового знання, рухаючись від емпіричних об'єктів до ідеалізованих, широко застосовуючи поняття, що не мають емпіричних корелятивів : 1) *формалізація* (відображення змістовного знання у формалізованій мові – спеціальних знаків, формул тощо, – яка створюється для точного вираження думок з метою запобігання можливості неточного розуміння; відіграє важливу роль в уточненні наукових понять, хоча завжди є елементи / поняття, котрі не можна формалізувати, тому жодна теорія не може бути повністю формалізованою), 2) *аксіоматичний* метод (спрямований на побудову наукової теорії, коли за її основу беруться аксіоми – безперечні, загальноприйняті, істинні й несуперечливі твердження / положення, – з яких усі інші твердження за спеціальними правилами виводяться / доводяться логічним шляхом); 3)

*гіпотетико-дедуктивний* метод (передбачає створення системи дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез, з яких виводять твердження про емпіричні факти; полягає у висуненні гіпотез про причини досліджуваних явищ і формулюванні шляхом дедукції висновків щодо аналізованого об'єкта; заснований на виведенні висновків / дедукції з гіпотез та інших засновків, міра істинності яких є невідомою, тому й отримані висновки неминуче мають вірогіднісний характер; складний комплексний метод, оскільки містить всю багатоманітність форм і методів наукового пізнання, орієнтований на виявлення принципів, теорій, законів); 4) *історичний* метод (спрямований на вивчення об'єктивного розвитку об'єкта, реальної його історії з усією її специфікою; спосіб мисленнєвого відтворення історичного процесу в його хронологічній послідовності та конкретності; 5) *логічний* метод (полягає у мисленнєвому відтворенні реального процесу розвитку об'єкта, якісних змін; дає основний принцип для всебічного вивчення історичного розвитку об'єкта; хоча логічна форма не здійснюється ніде й ніколи, відображає суттєві моменти історичного процесу; діалектика логічного й історичного належить до основних принципів філософії та методології науки); 6) *модельовання* (вивчення об'єкта / оригіналу шляхом створення та дослідження його копії / моделі – матеріальної чи ідеальної).

***Загальнологічні методи та засоби дослідження*** – методи, що засновані на законах логіки, закономірних формах і прийомах мислення : 1) *аналіз* / грец. *analysis* 'розкладання' (процес уявного або фактичного поділу предмета на складові частини – аспекти, ознаки, властивості, відношення – з метою ґрунтовного вивчення їх і об'єкта в цілому, що дозволяє встановити його будову, виокремити суттєве і несуттєве; метою є пізнання окремого як елемента єдиного складного утворення); 2) *синтез* / грец. *synthesis* 'з'єднання, складання' (дослідження предмета шляхом пізнання його як єдиного цілого, у єдності та взаємозв'язку його частин; процес поєднання складових предмета, розчленованих під час аналізу; доповнює аналіз і перебуває з ним у нерозривній єдності); мета і завдання пізнання об'єкта зумовлює застосування *різних видів аналізу та синтезу* (*емпіричний* / прямий аналіз і синтез використовують на ознайомчому етапі, який передбачає виділення частин об'єкта, з'ясування диференційних ознак і властивостей; *елементарно-теоретичний* / зворотний аналіз і синтез дає змогу дослідити сутність об'єкта, ґрунтується на припущеннях, розумінні причиново-наслідкових зв'язків, тобто на теоретичних міркуваннях; *структурно-генетичний* аналіз і синтез уможлиблює поглиблене пізнання сутності об'єкта за рахунок вичерпного

вивчення причиново-наслідкових зв'язків елементів і компонентів явища, а також чинників, що впливають на його формування і функціонування); 3) *абстрагування* (відволікання від окремих властивостей предмета та зосередження уваги на тих характеристиках, які безпосередньо стосуються предмета дослідження, що дозволяє виявити сутність явищ та схематизує динамічну дійсність, чим і забезпечує вивчення певних особливостей предмета в чистому вигляді; доповнює аналіз, синтез та інші методи гносеології); 4) *ідеалізація* (мислительна процедура, яка пов'язана з утворенням абстрактних, ідеалізованих об'єктів, що є принципово неможливим; тісно пов'язана з абстрагуванням і мисленням експериментом); 5) *узагальнення* (з'ясування загальних характеристик і властивостей об'єкта, перехід від часткового до загального, від менш до більш загального); 6) *індукція* (на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне; спосіб міркування від окремого до загального, за допомогою якого встановлюється обґрунтованість висунутого припущення, гіпотези; у реальному пізнанні завжди виступає в єдності з дедукцією); 7) *дедукція* (на основі загального принципу логічним шляхом з одних положень як істинних виводиться нове істинне знання про окреме; окреме пізнається на основі знання загальних закономірностей; логічним підґрунтям є аксіома про те, що все стверджуване або заперечуване відносно всього класу предметів є стверджуваним або заперечуваним відносно кожного предмета цього класу).

***Методологія наукового пізнання*** – вчення про методи наукового пізнання та перетворення дійсності; один з аспектів гносеології (логіки й методології науки як її розділів); *метатеоретичний рівень* (розглядають поряд з емпіричним і теоретичним) є передумовою самої теоретичної діяльності в науці, а для його фіксації застосовують зокрема такі поняття, як: 1) *«парадигма»* (особливий тип знання, що не виконує безпосередньо пояснювальної функції, а є умовою певного типу теоретичної діяльності з пояснення та систематизації емпіричного матеріалу), 2) *«дослідницька програма»* (набір вихідних ідей та методологічних установок, на які спирається наукове пізнання певного етапу розвитку суспільства), 3) *«стиль мислення»* (певний історично конкретний загальний для певної епохи тип мислення, що стійко виявляється у розвитку основних наукових напрямків й обумовлює деякі стандартні уявлення в метамовних контекстах усіх фундаментальних теорій свого часу), 4) *«картина світу»* (сукупність загальних уявлень про структуру того чи іншого фрагмента об'єктивної реальності, що вивчається певною наукою і лежить в основі теоретичної

діяльності у цій науці), 5) «архетип теоретичного мислення» (сукупність принципів, які на конкретному історичному етапі розвитку науки детермінують певний спосіб теоретичної діяльності для пояснення явищ, визначають вибір засобів цієї діяльності, відбір та прийняття її кінцевих результатів, зумовлюють певне бачення світу, спосіб його відображення в науковому пізнанні, що в єдності визначає і певний тип теоретичного мислення, і сукупність заходів теоретичної діяльності; не детермінує теоретичну діяльність однозначно, а залишає місце і для творчої свободи теоретичного мислення; так само як архетип теоретичного мислення є передумовою теоретичної діяльності в науці, філософія є фундаментом формування самого архетипу теоретичного мислення; на архетипному рівні наука пізнає саму себе, свої логічні, методологічні та гносеологічні основи). *Провідною рисою і тенденцією* сучасного етапу розвитку наукового пізнання є його *гуманізація* – не лише гуманістична переорієнтація використання наукових досягнень, а насамперед перебудова методологічних основ науки, формування нового гуманістичного стилю мислення, який передбачає відродження на новому витку діалектичної спіралі розвитку класичної ідеї єдності Істини, Добра та Краси як основи та квінтесенції духовної культури в цілому і наукового пізнання як її складової частини зокрема, архетипу наукового пізнання; *серед найважливіших ідей*, що визначають методологічні основи гуманістичної орієнтації сучасного наукового пізнання виділяють *два основоположення* : ідею культури як міри розвитку людини (1) та ідею єдиної науки про людину (2); у сучасній науці вже діють глибинні інтегративні процеси між природознавством і суспільними та гуманітарними галузями, спостерігається концентрація уваги навколо людини як найвищої цінності.

### *Література*

Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.

Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія: *підручник*. К.: Академвидав, 2007. 592 с. (Альма-матер).

Словник іншомовних слів / За ред. акад. АН УРСР О. С. Мельничука (вид. 2-ге, випр. і доп.). К.: Головна редакція УРЕ, 1985. 968 с.

Філософія: *навч. посіб.* / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; за ред. І. Ф. Надольного (6-те вид., випр. і доп.). К.: Вікар, 2006. 534 с.

## ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА СКЛАДОВА МЕДІАКРИТИКИ

Медіакритика і як напрям журналістикознавства (ширше – науки про медіа), і як підрозділ журналістики (який, крім основних функцій ЗМК, виконує ще й специфічну роль самооцінювання, регулювання) спрямована на осмислення результатів мовної за своєю природою практики медійника (здебільшого професійного). Це дає підставу розглядати медіатекст / медіатвір у всіх його проявах як стрижневе поняття медіакритики, її предмет. А саме предмет вивчення багато в чому детермінує застосування наукового методу (тих чи інших інструментів пізнання), що є гносеологічною аксіомою.

Тому вироблення суджень (тобто критики) про медіатекст як одиницю мови / мовлення неможливе без застосування наукових засад лінгвістичного аналізу тексту. Звичайно, поряд з іншим, не менш методологічно важливим, компонентом – аксіологією. Згадаємо такі актуальні категорії і водночас ціннісні критерії, як *істина, справедливість, повага до людини, суспільне благо* тощо, які покладено в основу принципів / стандартів журналістики. Однак у сучасних дослідженнях, цілком слушно підкреслюючи міждисциплінарний характер медіакритики, згадуючи соціологію, філософію, соціальну психологію, теорію масової комунікації і т. д., чомусь майже ігнорують філологію (мовознавство, літературознавство), з якими медіакритика як наукова галузь зберігає тісний генетичний зв'язок. Тому запропонований тут аспект – особлива увага до мовлення як продукту професійної журналістської практики – має сприяти заповненню деяких теоретико-прикладних прогалів в українській медіакритиці.

Під час вивчення медіамовлення варто пам'ятати про своєрідність мовної та мовленнєвої природи тексту. З одного боку, текст як одиниця мови має комплекс постійних рис (когезію, когерентність, лінійність та ін.), з іншого, – як окремий твір мовлення, що постав за системою мови, відображає певний фрагмент / ланку дійсності та стосується конкретних комунікативних обставин творення й функціонування. Тобто, як підкреслюють мовознавці (див.: *Ковалик І.І., Мацько Л.І., Плющ М.Я., 1984; Кочан І., 2008*), текст – це продукт мисленнєво-мовленнєвої діяльності, тому його слід осмислювати синтетично: з урахування лінгвальних та екстралінгвальних чинників, особливо зважаючи на семантичний параметр і функціонально-комунікативну значущість.

Відповідно, оцінюючи в комплексі чи окремо рівень якості, ефективності, оптимальності усіх складових медіаторчості, треба враховувати комунікативні культуромовні категорії / критерії, які співвідносні з

комунікативними якостями / ознаками культури мови / мовлення, як-от: *нормативність, правильність, змістовність, точність, логічність, ясність, чистота, багатство, різноманітність, виразність, доречність*. Їхня важливість зумовлена тим, що вони забезпечують оптимальну реалізацію основної соціальної функції мови і мовлення – комунікативної. Комунікативні культуромовні якості формуються, втілюються у результаті поєднання та вияву різноманітних чинників, серед яких найважливішими є такі: комунікативні завдання; просторово-часові, культурні, етнічні та ін. обставини комунікації; особливості мислення та психіки мовця, його загальноосвітнього й культурно-естетичного рівня тощо. Усе це впливає на авторський вибір мовних засобів, їх організацію в мовленні / тексті та особливості аудиторного сприйняття.

У медіакритичному вивченні мовлення / журналістських творів можна орієнтуватися і на компоненти структури тексту: *тематичний, фактологічний, інформаційний, логіко-поняттєвий, емоційно-психологічний, архітектонічний, композиційний, комунікативний*. Відповідна схема комплексного аналізу, яку ми розробили в межах медіатекстознавства (див.: *Шаповалова Г. В., Шебештян Я., 2015.*), допоможе критику більш системно, ґрунтовно й переконливо формулювати власні судження про медіатвори.

Отже, щоб забезпечити правдивість, адекватність оцінок, не можна ігнорувати мовну природу діяльності журналіста. Під час осмислення різних аспектів медіаторчості поряд із суто журналістикознавчими базовими положеннями також варто спиратися на лінгвістичний аналіз тексту як методологічну програму, задіювати різні спеціальні типи й прийоми лінгвістики медіатексту. При цьому з огляду на сенс медіакритики як інтегральний брати до уваги соціокомунікаційний критерій. Важливо, як ті чи інші лінгвально-паралінгвальні засоби, формально-змістові компоненти твору реалізують саме функції та завдання масмедіа, узгоджуються з принципами та загалом концепцією вільної, відповідальної, ціннісної журналістики в демократичній державі.

1. Ковалик І.І., Мацько Л.І., Плющ М.Я. Методика проведення лінгвістичного аналізу тексту. К.: Вища школа, 1984. 120 с.
2. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту. К.: Знання, 2008. 423 с.
3. Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Теоретико-практичні питання текстознавства. Ужгород: Гражда, 2015. 100 с.).

## ІНФОРМАЦІЯ ПРО КУРС ЯК КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

**Опис навчальної дисципліни:** кількість кредитів ЄКТС – 3; тижневих годин для денної форми навчання – 5 (аудиторних – 2, самостійної роботи студента – 3); лекцій – 12 год, лабораторних – 32, самостійної роботи – 46; Вид підсумкового контролю: залік; форма підсумкового контролю – комбінована модульна контрольна.

**Метою** викладання навчальної дисципліни «Засади медіакритики» є засвоєння інформації про наукові основи оцінювання сучасної медіатворчості, опанування теоретичних і практичних аспектів критичного вивчення результатів журналістської роботи; опанування принципів, методів і прийомів медіакритичних розвідок; набуття навичок професійного медіакритичного аналізу та підготовки відповідних текстів для ЗМК; формування професійної компетенції журналіста як теоретика і практика.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких загальних і спеціальних компетентностей, як здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі соціальних комунікацій, що передбачає застосування положень і методів соціальнокомунікаційних наук; уміння застосовувати знання в практичних ситуаціях; знання та розуміння предметної галузі та розуміння професійної діяльності; здатність бути критичним і самокритичним; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; вміння навчатися і оволодівати сучасними знаннями, застосовувати знання зі сфери соціальних комунікацій у своїй професійній діяльності; здатність використовувати різні методи пошуку, оброблення та аналізу різноманітної інформації, будувати та розвивати логічні аргументи з чітким формулюванням висновків щодо них; вміння осмислювати, аналізувати інформаційно-комунікаційні, суспільні процеси, виробляти та коригувати стратегію, план дій з огляду на зміну ситуації; здатність критично оцінювати свій та чужий інформаційний продукт, інформаційну діяльність загалом; уміння виокремлювати під час виконання виробничих завдань факти, події, процеси та ін., про які бракує знань і які не вдається відтворити, що передбачає необхідність у самоосвіті та професійному вдосконаленні

Вивчення дисципліни «Засади медіакритики» надає студентам додаткові переваги й можливості під час аналітичної медіадіяльності, у сферах професійної / внутрішньокорпоративної, популярної та академічної медіакритики; суттєво розвиває навички критичного мислення, самостійного формулювання обґрунтованих суджень про результати медіатворчості.

**Передумовами вивчення** навчальної дисципліни «Засади медіакритики» є здобуті у попередні семестри знання з дисциплін «Основи наукових досліджень ЗМК», «Філософія» та циклів навчальних курсів, що стосуються різних аспектів теорії та практики журналістської творчості, медіалінгвістики, як-от: «Основи журналістики», «Теорія і практика друкованої журналістики»; «Медіалінгвістика», «Засади літературної творчості».

#### **Очікувані результати навчання.**

Відповідно до освітньої програми вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких **програмних результатів** навчання, як пояснювати свої виробничі дії та операції на основі отриманих знань; застосовувати знання зі сфери предметної спеціалізації для створення інформаційного продукту чи для проведення інформаційної акції; оцінювати свій чи чужий інформаційний продукт, інформаційну акцію, що організована й проведена самостійно або разом з колегами; Виконувати пошук, оброблення та аналіз інформації з різних джерел; оцінювати діяльність колег з точки зору зберігання та примноження суспільних і культурних цінностей і досягнень; оволодіти комплексом професійних знань і навичок, необхідним для продовження навчання в магістратурі та здійснення наукової роботи.

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Засади медіакритики»: Здатність на основі здобутих у галузі медіакритики знань науково інтерпретувати, критично осмислювати як власну фахову роботу, так і результати медіатворчості колег; уміння ефективно застосовувати знання зі сфери медіакритики як наукової галузі та практичної журналістської діяльності для створення власного якісного інформаційного продукту Здатність на основі відповідних наукових критеріїв моделі еталонного медіатексту оцінювати свій чи чужий інформаційний продукт, інформаційну акцію; уміння виконувати пошук, оброблення та аналіз інформації з різних джерел, необхідної для медіакритичної діяльності (перевірки повноти, правдивості інформації, достовірності фактів, точності суджень і т. ін.); ґрунтовне засвоєння концептуальних (гуманістичних, україноцентричних, моральних) засад медіакритичної діяльності, принципів оцінювання діяльності колег з точки зору зберігання та примноження суспільних, культурних цінностей і національних досягнень; оволодіння комплексом знань і навичок засад медіакритики, необхідного для продовження навчання, здійснення наукової роботи різного рівня (зокрема магістерського).

**Засобами оцінювання** та методами демонстрування результатів навчання з дисципліни «Засади медіакритики» є: поточний контроль на лабораторних заняттях, контроль результатів опанування тем і виконання завдань, запланованих у межах самостійної й індивідуальної роботи (як-от: реферат, наукове повідомлення); підсумковий контроль здійснюється у формі модульної роботи та заліку.

У процесі викладання дисципліни застосовуються такі загальноприйняті методи діагностики, контролю й самоконтролю: усне опитування, індивідуальні й групові бесіди / колоквіуми, письмові роботи (аналіз, реферування, наукове повідомлення); як джерело одержання знань, формування навичок і вмінь - лекція, аналіз емпіричного матеріалу з ЗМК. За дієвістю підходів превалюють методи, що традиційно забезпечують опанування навчального предмета, стимулюють і мотивують навчально-наукову діяльність: словесні, візуальні, практичні, репродуктивні, проблемно-пошукові, індуктивні, дедуктивні, навчальні дискусії, проблемні ситуації, творчі завдання, пошук тощо.

#### ***Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання.***

*Форми поточного контролю:* виконання практичних завдань до відповідних тем, підготовка наукових повідомлень, захист рефератів.

*Форма модульного контролю:* письмова робота і бесіда / колоквіум.

*Форма підсумкового семестрового контролю:* залік. Підсумкова оцінка може бути виставлена за результатами поточного оцінювання – за сумою балів, набраних здобувачем на лабораторних заняттях і під час модульної контрольної роботи. Сума балів за всі види робіт визначається в межах 100 балів. Оцінювання здобувачів вищої освіти також передбачає врахування результатів неформальної освіти згідно з Положенням про порядок визнання в Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет» результатів навчання, здобутих у неформальній освіті». Сума балів за всі види робіт обраховується у межах 100 балів як середнє арифметичне. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1) такий: 60 - поточне оцінювання, 40 – підсумкова модульна робота.

#### ***Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.***

Модульна контрольна робота складається із двох компонентів: письмової аудиторної роботи (теоретичні питання, що зорієнтовані на вияв рівня опанування студентом наукового матеріалу, здатність критично мислити, самостійно задіювати теоретичні положення, стрижневі поняття, терміни в різних контекстах, ілюструвати свої судження актуальним прикладами з медіа) та бесіди / колоквіуму (інтерпретація фактів сучасної медіатворчості,

що здійснюється в контексті основних наукових положень, понять галузі / дисципліни). Максимальна кількість балів за модульну контрольну роботу становить 40 балів.

Розподіл балів здійснюється за такими параметрами: студент продемонстрував відмінну орієнтацію у теорії, дав правильні відповіді на питання, зробив оригінальні висновки, при виконанні практичного завдання продемонстрував системні знання та здатність критично мислити, науково оцінювати факти – 35 - 40 балів («відмінно»); студент в основному розкрив теоретичні питання, задіяв адекватні узагальнення, у цілому добре оперує терміноодинацями, уміє за їх допомогою інтерпретувати оригінальний емпіричний матеріал, однак при цьому припускається деяких неточностей, несуттєвих помилок – 25-34 балів («добре»); студент не повністю розкрив теоретичні питання, хоча вказав найбільш суттєве, належно не володіє необхідними термінами, основними поняттями; через недостатнє розуміння програмного матеріалу припустився багатьох помилок – 10-24 балів («задовільно»); студент не розкрив теоретичних питань, не має системних знань, не зміг інтерпретувати за допомогою відповідних наукових понять емпіричний матеріал – 0-10 балів («незадовільно»).

#### ***Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.***

Підсумковий семестровий контроль здійснюється у формі заліку та дає можливість визначити рівень засвоєння студентами теоретичних знань, практичних вмінь і навичок. Максимальна оцінка з підсумкового семестрового контролю становить 100 балів. Підсумок формується як середнє арифметичне з оцінок за всі передбачені програмою роботи. За результатами контролю знань студентів, можливе виставлення оцінки (без підсумкового заліку) – «зараховано» і «не зараховано». Студент має право підвищити оцінку, складаючи залік.

«Зараховано» (90-100 балів, А) виставляється, коли студент дає абсолютно правильні відповіді на теоретичні питання з викладенням оригінальних висновків, отриманих на основі програмного, додаткового матеріалу та нормативних документів. При виконанні практичного завдання студент застосовує системні знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою.

«Зараховано» (82 - 89 балів, В) виставляється студенту, який повністю розкрив теоретичні питання на основі програмного та додаткового матеріалу. При виконанні практичних завдань студент застосовує узагальнені знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою.; «зараховано» (74 – 81, С), виставляється студенту, який повністю розкрив теоретичні

питання, а програмний матеріал викладено у відповідності до вимог. Практичні завдання виконані в цілому правильно, але мають місце окремі неточності.

«Зараховано» (64 – 73, D) виставляється, коли студент розкрив теоретичні питання, проте при викладенні програмного матеріалу допущені окремі помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається помилок через недостатнє розуміння програмного матеріалу. «Зараховано» (60 – 63, E) виставляється, коли студент неповністю розкрив теоретичні питання, відповідь містить суттєві помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається значних помилок, а виконання завдань викликає значні труднощі у студента.

«Не зараховано» (35 – 59, FX) виставляється студенту, який не розкрив теоретичні питання і не може виконати практичні завдання. Як правило такий студент виявляє здатність до викладення думки лише на елементарному рівні. «Не зараховано» (0 – 34, F) виставляється студенту, який не виконав навчальну програму або якийсь елемент її складової, має фрагментарні знання, які не дозволяють розкрити теоретичні питання і виконати практичні завдання. Такий студент не може викласти свою думку навіть на елементарному рівні. За результатами контролю знань студентів, дозволяється виставлення оцінки (без підсумкового іспиту) – «відмінно», «добре», та «задовільно». Студент має право підвищити оцінку, складаючи залік.

Шкала оцінювання: «відмінно» – А (90-100); «добре» – В (82-89), С (74-81); «задовільно» – D (64-73), E (60-63) - «зараховано»; «незадовільно» – FX (35-59), F (0-34) – «не зараховано»

**Зміст навчальної дисципліни** враховує основні аспекти медіакритики як наукової галузі / напряму журналістикознавства, професійної діяльності та ґрунтується на стрижневих поняттях. До опрацювання в аудиторії пропонуємо такі найбільш суттєві питання, як сенс медіакритики як наукової галузі й професійної діяльності; становлення медіакритики у руслі літературної критики і публіцистики; підрозділи / різновиди медіакритики; функції та завдання медіакритики у контексті ролі ЗМК; методи медіакритики; аналіз як основний інструмент медіакритичної діяльності; критерії аналізу та поняття про ідеал медіатвору; жанри медіакритики. У форматі самостійної роботи рекомендуємо поглиблене вивчення основних тем (напр., питань гуманістичного, аксіологічного, етичного підґрунтя медіакритики; репутації журналіста і критика тощо).

## КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Сенс медіакритики як наукової галузі та професійної діяльності.
2. З історії медіакритики (становлення у руслі літературної критики і публіцистики).
3. Роль класиків літературно-художньої та публіцистичної творчості у формуванні засад літературної критики.
4. Українська та західноєвропейська традиції літературної критики.
5. Особливості становлення української медіакритики як інтердисциплінарного наукового напрямку.
6. Сучасні спеціалізовані медіакритичні видання популярного й академічного характеру.
7. Своєрідність сучасного терміноапарату української медіакритики: склад, структура, джерела одиниць.
8. Підрозділи / різновиди медіакритики.
9. Академічна медіакритика.
10. Популярна медіакритика.
- 11.Формально-змістова, мовностильова та функціональна специфіка різновидів медіакритики.
- 12.Функції та завдання медіакритики у контексті ролі ЗМК.
- 13.Лінгвально-паралінгвальна специфіка реалізації гносеологічної, інформаційної, регуляторної, просвітницької функцій медіакритики.
- 14.Критичне мислення як обов'язкова передумова діяльності медіакритика.
- 15.Роль принципів сучасної наукової гносеології у процесі формування суджень про реалії медіапростору.
- 16.Методи медіакритики.
- 17.Аналіз як основний інструмент медіакритичної діяльності.
- 18.Критерії аналізу та поняття про ідеал медіатвору.
- 19.Загальнонаукові методи та їх зв'язок із завданнями та результатами медіакритики.
- 20.Мовознавчі (дискурс-, контент-, пропагандистський аналіз тощо), соціологічні та ін. спеціальні методи у роботі медіакритика.
- 21.Комплексний медіакритичний аналіз як оптимальний інструмент вивчення медіатексту.
- 22.Жанри медіакритики (змістові та мовностильові риси).
- 23.Стильова контамінація у медіакритичних текстах різних жанрів.

24. Медіакритична діяльність у контексті стандартів і завдань вільної демократичної преси.
25. Проблеми обмеження свободи слова, заангажованості, упередженості, політичної цензури в українських медіа воєнного часу.
26. Тенденції сучасної медіакритики, вплив просторово-часових чинників.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Потятиник Б. Медіа: Ключі до розуміння. Львів: ПАІС, 2004. 312 с.
2. Сулім А. А. Медіакритика в Україні: функції, тематика, проблематика. Дис. ...к.н. із соц. комунікацій. Дніпропетровськ, 2015. 242 с.
3. Фенько Н. М. Медіакритика: *навчально-методичний посібник*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. 103 с.
4. Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Гостримо перо. Основи журналістикознавчих розвідок. Ужгород: Карпати, 2012. 168 с.
5. Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Теоретико-практичні питання текстознавства. Ужгород: Гражда, 2015. 100 с.

\*\*\*

4. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / Центр гуманіт. досліджень Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка. Л.: Літопис, 1996. 634 с.
5. Бідзіля Ю., Соломін Є., Толочко Н., Шаповалова Г., Шебештян Я. Закарпатські медіа крізь призму етнотолерантності: *монографія*. Ужгород: Гражда, 2019. 372 с.
6. Бідзіля Ю., Соломін Є., Толочко Н., Шаповалова Г., Шебештян Я. Основні синхронні та діахронні обставини формування масовокомунікаційної сфери Закарпаття у ХХІ ст. *Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 18–19 жовтня 2022 р.)*. Львів: Простір-М, 2022. С. 198-201.
7. Бутиріна М. В. Стереотипи масової свідомості: особливості формування та функціонування у медіасередовищі: *монографія*. Дніпропетровськ: «Слово», 2009. 368 с.

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
9. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). К.: Довіра. 1999. 431 с.
10. Ковалик І.І., Мацько Л.І., Плющ М.Я. Методика проведення лінгвістичного аналізу тексту. К.: Вища школа, 1984. 120 с.
11. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту. К.: Знання, 2008. 423 с.
12. Лось Й. Публіцистика й тенденції розвитку світу. Ч.1. Львів: ПАІС, 2008. 376 с.
13. Логіка: словник-довідник / авт-уклад. М.Г. Тофтул. К.: Академія, 2012. 312 с. («*Nota bene*»).
14. Лінгвальний та екстралінгвальний аспекти комунікації в мультикультурному середовищі Закарпаття: *монографія*. За заг. ред. Ю.М. Бідзілі, Г.В. Шаповалової, Я.М. Шебештян. Ужгород: РІК-У, 2021. 628 с.
15. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007.
16. Літературознавчий словник - довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Ковалева, В. І. Теремка (2-ге вид., виправл., доп.). Київ: Академія, 2007. 752 с. (*Nota bene*).
17. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови. К.: ВЦ «Академія», 2007. 360 с. (Альма-матер).
18. Михайлин І. Л. Журналістська освіта і наука: *підручник*. Суми: Університетська книга, 2009. 336 с.
19. Михайлюта В. П. Медіакритика. *Навч.-метод. комплекс*. К.: Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка, Інститут журналістики, 2009. 70 с.
20. Москаленко А. Теорія журналістики: *підручник*. К.: Експрес-об'ява, 1998. 335 с.
21. Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія. К.: Академвидав, 2007. 592 с. (Альма-матер).
22. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки: Рідномовний катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства / Проф., д-р Іван Огієнко; [факс. вид.]. К.: АТ «Обереги», 1994. 72 с. (Б-ка АТ «Обереги»).
23. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: *підручник* (3-тє вид., перероб. та доп.). Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.

24. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: навч. посіб. К.: Либідь, 2008. 240 с.
25. Потятиник Б. В., Лозинський М. В. Патогенний текст. Львів: Місіонер, 1996. 296 с.
26. Причепій Є. М., Черній А. М., Чекаль Л. А. Філософія. К.: Академвидав, 2007. 592 с. (*Альма-матер*).
27. Радевич-Винницький Я. Україна: від мови до нації. Дрогобич: Відродження, 1997. 360 с.
28. Різун В. В., Скотникова Т. В. Методи наукових досліджень у журналістикознавстві. К.: Преса України, 2008. 144 с.
29. Різун В.В. Теорія масової комунікації. К.: Просвіта, 2008. 260 с.
30. Різун В. В. Літературне редагування: *підручник*. К.: Либідь, 1996. 240 с.
31. Різун В.В., Мамалига А.І., Феллер М. Д. Нариси про текст. К.: РВЦ «Київський університет», 1998. 336 с.
32. Семенов О. М. Культура наукової української мови: *навч. посіб.* К.: ВЦ «Академія», 2010. 216 с. (*Альма-матер*).
33. Серажим К.С. Текстознавство. К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. 527 с.
34. Словник журналіста: Терміни, мас-медіа, постаті / За заг. ред. Ю. М. Бідзілі. Ужгород: ВАТ «Закарпаття», 2007. 224 с.
35. Словник іншомовних слів / За ред. акад. АН УРСР О. С. Мельничука (вид. 2-ге, випр. і доп.). К.: Головна редакція УРЕ, 1985. 968 с.
36. Словник іншомовних слів / Уклад. Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта. Т. В. Цимбалюк. К.: Довіра, 2000. 1018 с. (Бібліотека державного службовця. Державна мова і діловодство).
37. Словник іншомовних слів / За ред. акад. АН УРСР О. С. Мельничука. (вид. 2-ге, випр. і доп.). К.: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1985. 968 с.
38. Українська мова: Енциклопедія / Редкол. Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін.. К.: Українська енциклопедія, 2000. 752 с.
39. Філософія: навчальний посібник / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін. К.: Вікар, 2006. 534 с.
40. Шаповалова Г. В., Шебештян Я. М. Український медіатекст як невід'ємна частина сучасного публіцистичного мовлення. *Мова. Суспільство. Журналістика: збірник матеріалів і тез XXIV міжнародної науково-практичної конференції з проблем функціонування й розвитку*

- української мови «Мова. Суспільство. журналістика» (Київ, 2 листопада 2018). К., 2018. С. 63 – 65.
41. Шаповалова Г., Шебештян Я., Путрашик В. Засади лінгвістичного аналізу медіатексту. *Communications and Communicative Technologies*. 2023. Вип. 23. С. 41 – 46.
  42. Шаповалова Г., Шебештян Я. Історичні обставини формування етнотолерантності закарпатських медіа. *Науковий вісник Ужгородського університету* : серія: Філологія; / ред. кол.: Н. Венжинович (гол.) Ужгород : ПП Данило С. І., 2019. № 2 (43). С. 235-242.
  43. Шебештян Я. М. Засади наукової роботи. Ужгород: Гражда, 2015. 56 с.
  44. Шебештян Я. М., Шаповалова Г. В. Несиметричність термінів «мова ворожнечі» і «hate speech» як проблема української медіатеорії. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер.: Філологія. Ужгород, 2019. № 1 (41). С. 181 – 184.
  45. Шебештян Я., Шаповалова Г. Відображення місцевого колориту в сучасних закарпатських медіа. *Лінгвальний та екстралінгвальний аспекти комунікації в мультикультурному середовищі Закарпаття: монографія*, Ужгород: РІК-У, 2021. С. 470 – 496.
  46. Шебештян Я. Функціональна своєрідність пропріативів у сучасному українському медіатексті. *Наук. вісник Ужгородського університету* : серія: Філологія. На пошану Кирила Йосиповича Галаса. Ужгород : ПП Данило С. І., 2021. Вип. 1 (45). С. 492 – 498.
  47. Шебештян Я. Онімія сучасного українського телемовлення: культуромовний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету* : серія: Філологія. На пошану Олекси Мишанича. Ужгород : ПП Данило С. І., 2023. Вип. 1 (49). С. 219 – 224.